

**ОРГАНІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ
УСТРІЙ В ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ УСКЛАДІ
АВСТРО-УГОРЩИНИ**

УДК343

За останні роки правознавці створили низку праць, в яких висвітлено важливі питання з історії держави і права України. Проте поза увагою залишаються чимало історико-правових проблем, які вимагають повного і об'єктивного дослідження, зокрема вивчення апарату управління Галичиною у складі Австрії та Австро-Угорщини.

Відомі остання дослідження даної проблеми істориків та істориків-юристів, зокрема праці В.Кульчицького, І.Бойка, М.Мацькевича, О.Мікули проте у поуках цілісної картини державно-правового розвитку українських земель, вивчення юридичного статусу Галичини, її окремих інститутів є і надалі актуальним.

Завданням наукової статті є виявлення особливостей організації Галицького намісництва в контексті забезпечення соціально-економічних і політичних прав українців.

У 1849 р. на ґрунті вимог губернського правління було утворено в Галичині намісництво на чолі з намісником, який призначався австрійським імператором і представляв його в крайовому Сеймі, що був утворений у 1861 році, а також в урочистих випадках. Щодо Сейму, то він безпосередньо керував проведенням виборів, видавав обраним депутатам посвідчення про обрання. Багато тодішніх авторів справедливо визнавали, що вплив намісника на результат виборів до австрійського парламенту (рейхсрату) і до галицького Сейму був у певні періоди і в деяких частинах краю вирішальним.

Після виборів засобом впливу намісника на Сейм було його право законодавчої ініціативи і представлення до санкції імператора крайових законів з його висновком. Намісник мав і деякий вплив на склад віденського уряду, оскільки він пропонував кандидата на пост міністра для Галичини і без його згоди цей міністр

не призначався. Посада міністра для Галичини була встановлена у 1871 році. Він не відав конкретною галуззю управління, але окремі міністри повинні були рахуватися з його думкою у справах, що стосувалися Галичини.

Організація галицького намісництва регулювалася законом від 14 вересня 1852 р., який був втілений у життя спільним розпорядженням міністра внутрішніх справ, юстиції і фінансів від 19 січня 1853 р. Цей закон був пізніше трохи змінений і доповнений законом від 19 травня 1868р. [1]. На відміну від попереднього губернського правління, намісник був єдиноначальним главою краю, підлеглим безпосередньо міністру внутрішніх справ Австрії. Першим намісником Галичини був великий польський магнат граф А.Голуховський, останнім - австрійський генерал-полковник К.Гуйн. Після розпаду Австро-Угорщини він 1 листопада 1918 р. формально передав владу віце-президенту намісництва В.Децикевичу, який був пізніше сенатором варшавського Сейму.

Майже всі галицькі намісники (одинадцять із сімнадцяти) були польськими магнатами, які вороже ставилися до українського населення краю. Особливо лютим ворогом українського народу був намісник граф А.Потоцький, якого у квітні 1908 р. убив молодий студент Львівського університету М. Січинський. За це його засуджено до смертної кари, яку імператор як помилування замінив 20-річним ув'язненням. "Я дійшов до переконання, - сказав М.Січинський на суді, - що граф Потоцький вороже відноситься до трудящих класів кожного народу в Галичині, а мого народу -зокрема." [2]. І хоч цим терористичним актом він не поліпшив долі поневолених, його надзвичайно сміливий і самовідданий вчинок сколихнув широкі маси населення, став відомим далеко за межами краю.

Галицьке намісництво поділялося на департаменти, кількість яких протягом другої половини XIX ст. коливалася від восьми до сімнадцяти. На початку XX ст. їх кількість зросла, і у 1908 р. галицьке намісництво налічувало двадцять чотири, у 1910 р.- двадцять п'ять, а у 1912 р. - тридцять сім департаментів [3].

До компетенції галицького намісництва входило підтримання існуючого правопорядку, поліцейського нагляду, питання освіти, релігійних культів, торгівлі, промисловості, сільського господарства, будівництва. Закон 1868 р. уточнив, що до

компетенції намісництва належать усі ті справи, які у вищій інстанції входять у коло діяльності міністерств внутрішніх справ, освіти, землеробства і, частково, - міністерства крайової оборони. Не підлягали наміснику справи спільних для Австро-Угорщини (склалася внаслідок угоди 1867 р.) міністерств (військового, закордонних справ і фінансів), а з австрійських міністерств - фінансові, торгові і судові справи. Але окремими постановами був визначений "вплив" намісника на справи, що входили у відання міністерств фінансів і торгівлі, отже, формально з його поля діяльності були вилучені лише справи міністерства юстиції.

Намісникові підлягали поліція, крайові, повітові, міські і сільські органи управління. За вказівками намісника їх основне завдання зводилося до придушення навіть найменшого невдоволення австрійським пануванням. Прикладом може бути земське розпорядження намісника А.Потоцького від 27 листопада 1903 р., яким він зобов'язав усіх повітових старост (призначалися міністром внутрішніх справ, але без зазначення повіту, в який вони скеровувалися: це вирішував намісник) і начальників управління поліції у Львові і Кракові негайно повідомляти про участь шкільної молоді в політичних демонстраціях [4] Іншим розпорядженням від 28 квітня 1904 р. він зобов'язав повітових старост Східної Галичини і начальника поліції у Львові телеграфом повідомляти намісництво про всі події у повітах, які можуть мати політичне значення, а також про вжиті заходи [5].

Влада намісника поширювалася на всю територію краю. Проте іноді деяким повітовим старостам доручалося здійснювати нагляд за сусіднім повітом. Так, за розпорядженням міністра внутрішніх справ від 19 жовтня 1868 р. старостами семи галицьких повітів (Золочівський, Краківський Перемишлянський, Самбірський, Станіславський, Тарнівський і Тернопільський) були призначені радники намісництва, і їм підлягали групи повітів, у яких вони від імені намісника вирішували самостійно найважливіші справи [6]. Зазначимо, що територія Галичини поділялася тоді на 74 повіти, пізніше їх кількість збільшилася до 82.

У намісництві, як і в усьому апараті управління Східною Галичиною, працювали майже виключно представники панівної польської національності, які

ненавиділи українців і, використовуючи своє панівне становище, на кожному кроці ущемляли права та інтереси українського населення краю. Ще у 1869 р. австрійський уряд запровадив польську мову в управлінні, але польські шовіністичні кола вимагали полонізації усіх сторін життя у Східній Галичині. Австрійський уряд опирався на польську аристократію, яка не тільки відіграла керівну роль у Галичині, але й всіляко підтримувала його реакційну політику. "Галичина лише формально залишалася австрійською провінцією з австрійською конституцією (була прийнята у грудні 1867 р. - В.К., М.Б.), австрійськими законами, австрійським правосуддям і адміністрацією, а насправді все управління краєм перейшло до рук шляхтичів (польських), які, обійшовши конституційні закони, запровадили в Галичині порядки терору, забарництва і прямого насильства" [7].

Відомий український вчений-юрист, депутат С. Дністрянський у грудні 1912 р. із трибуни австрійського парламенту підкреслював, що "у галицькому намісництві, як і в повітових старостах Галичини, українських службовців майже немає, а ті, які, як виняток, там і є, мусять відректися від свого патріотизму і всі свої сили віддати на послуги польської політики проти українців... Становище українців у Галичині є прямо безвихідне... Польські чиновники знають з досвіду, що за всі беззаконня на шкоду українців вони не тільки ». будуть покарані, а навпаки, за це чекає їх ще похвала" [8] Владі намісника були підпорядковані Крайова фінансова дирекція і Крайова шкільна рада. Перша була створена законом від 9 січня 1850 р. її номінально очолював намісник, фактично ж її роботою від імені намісника керував віцепрезидент фінансової дирекції. Друга була створена у 1867 р. її також очолював намісник, який міг призначати собі заступника. Крайова шкільна рада, яка відала питаннями початкової і середньої освіти, теж була знаряддям гноблення українського населення Галичини. "Вона не має довір'я в краю... не шанує права української національності... вживає всіх заходів, щоб український елемент як можна найбільше придушити і українську молодь полонізувати", - говорив на засіданні галицького Сейму депутат І. Красицький [9]. І, дійсно, якщо до створення Крайової шкільної ради в Галичині було 1293 українські школи, то за один лише рік її діяльності кількість українських шкіл

зменшилася на 572, а решту було закрито або сполонізовано [10].

При галицькому намісництві існувало чимало інших різних установ, безпосередньо йому підлеглих, через які воно здійснювало як акти центральних органів державної влади й управління, так і свої власні директиви. Це, насамперед, управління жандармерії - політичної поліції, на яку опиралися австрійські власті. Важливу роль при намісництві відігравала дирекція допоміжних установ, яка декілька разів змінювала свою назву. В обсяг її діяльності входили: організація вхідних і вихідних документів, ведення так званого подавчого протоколу, ведення архіву намісництва. З 1877 р. почала діяти під керівництвом намісника крайова комісія по стягненню податків від продажу спиртних напоїв. Трохи пізніше при галицькому намісництві були створені комісія для справ конярства, комасаційна комісія, крайова комісія для захисних лісонасаджень, крайовий центр для господарської відбудови Галичини та ін. Галицьке намісництво та всі установи при цьому захищали інтереси австрійського уряду і польської верхівки в Галичині, проводили антинародну політику.

Галицьке намісництво, як і весь апарат колоніального управління Галичиною, припинило свою діяльність у жовтні 1918 р. у зв'язку з розпадом Австро-Угорської імперії.

- 1.Reichs-Gezetz Blatt fuer das Kaisertum Oesterreich. – Jahrgang 1868.- S.76-79.
- 2.Веселовський Я., Лозинський М. Як судили Мирослава Січинського - Львів, 1910 - с.52.
- 3.Bobrzynski M.Z moich pamiatnikow. – Wroclaw - Krakow, 1957. – S.12.
4. Львівський обласний державний архів, ф. 350, оп. 1, спр. 2776, арк.8
5. Там же, Ф.350, оп.1, спр. 2839, арк.2
6. Центральний державний історичний архів у Львові, ф. 146, оп. 4, спр. 4483, арк. 191.
7. Przetom. – 1895. 7 grudnia.
8. Stenographische Protokolle ueter die Sitzungen des Hanses der Abgeordneten des oesterreichisches Reichsrates in den Jahren 1907-1908. – XVIII Session, V Band. – S 3333.
9. Stenograficzne sprawozdania Sejmu Krajowego z Roku 1872. – S.-206.

10. І.Франко. Документи і матеріали. - К., 1966. - С. 237.